

DEBAT

POLITIKEN SKABER VERDENSNYHED – OM DET DANSKNATIONALE I HISTORIEBRUG

■ SØREN RØNHEDE

”Den, der ejer historien, ejer også dig”.¹

Dansk historiebrug er stærkt præget af ét historiesyn: Det dansknationale. Som historikerne Uffe Østergård og Bernard Eric Jensen har understreget, er dette forhold ingenlunde nyt.² Det nye er måske, at man fra politisk side forsøger en styring heraf.³ Denne politiske ambition kan hænge sammen med, at dansk historieforskning har bevæget sig væk fra det dansknationale historiesyn i retning af at anskue dansk historie ud fra andre, mere almene synsvinkler.

En langtidstendens, som tydeligt kan ses fra 1970’erne, synes at være, at den historiske faglighed bliver mere fri i den forstand, at den i mindre grad er bundet til alment accepterede nationale fortællinger.

Men hvordan er forholdet mellem dansk historieforskning og dansk historiebrug? Er der tale om to forskellige kulturer? To verdener? Og at afstanden øges, selv om forskere forsøger at bygge bro mellem de to verdener. Som Uffe Østergård har bemærket: ”Der synes at herske én opfattelse blandt næsten alle professionelle historikere, som er temmelig anderledes end de i resten af befolkningen udbredte grundfortællinger”.⁴

¹ Lærerstuderende Christian Peter Sølvhøj Frederiksen ved fremlæggelse af professionsopgave 11. marts 2010, Læreruddannelsen i Vordingborg. Jf. Bernard Eric Jensen: ”Et fag i splid med sig selv – antikvarisk eller pragmatisk historiebrug?”, *Noter* 182, 2009, s. 35.

² Bernard Eric Jensen: *Historie – livsverden og fag*, 2003, s. 134ff. Uffe Østergård: ”Kampen om historien i Danmark efter 2001”. *Historie*, 2009, 2.

³ Søren Rønhe: ”Ensretning af historieundervisningen”, kronik i *Politiken*, 20. november 2008; Axel Bolvig: ”Historie er myter”, kronik i *Jyllands-Posten*, 29. december 2008.

⁴ Østergård ”Kampen”, s. 124.

Afstandsforøgelsen kan bero på, at forskningen længe har været i bevægelse, mens historiebrugen lever sit eget mytologiske liv.⁵ Afstanden kan også ses som en forskel i fagsyn. Historiebrugen, som den bl.a. praktiseres i skolens historieundervisning, synes præget af en objektivistisk selvforståelse, hvor historie er lig med fortid.⁶ Og her drejer det sig om "reproduksjon af en bestemt pensummasse", tilegnelsen af "utenpåkunnskap".⁷ Forskningen har derimod bevæget sig i retning af den erkendelse, at historie er en proces, hvor det erkendende subjekt spiller en væsentlig rolle.⁸

I sammenhæng hermed er der en voksende erkendelse af, at enhver historieforskning er styret af en – implicit eller eksplicit – teoretisk tilgang. Heri indgår også normative valg, hvor menneskelige handlinger værdsættes. Distinktionen godt-ondt vil således præge – som oftest implicit – den historiske fremstilling. Det kan den gøre på to måder. Den kan være knyttet til handlingen eller til aktøren.

Det, der særligt karakteriserer et nationalt historiesyn, er, at distinktionen godt-ondt er knyttet til aktøren. Det vil sige, at hvad der er godt eller ondt, bestemmes af, hvem der udfører handlingen. Eksempelvis 'gode, danske mænd' og 'onde, listige tyskere' (se nedenfor).⁹ Herved forvandles imperialistiske krige, erobringskrige, til retfærdige forsvarskrige. Forsøg på med militære midler at bemægtige sig et land-område retfærdiggøres i den nationalistiske optik med 'det tabte land', som er en til lejligheden og formålet skabt konstruktion.¹⁰

Den nationalistiske platform baserer sig på konstruktionen 'det tabte land', hvis generhvervelse bliver den mobiliseringsfaktor og murbrækker, hvormed nationale kræfter skaffer sig adgang til 'det udvalgte folks' historiebevidsthed, hvori der indlejres fjendebilleder ofte med virkninger, der tidsmæssigt gør sig gældende længe efter ophøret af formålstjenligheden. Måske kan det tyske sprogs vanskelige stilling i den danske skole også ses i den optik.

Denne indlejringsmekanisme gør sig gældende, hvad enten det er en Orla Lehmann eller en Slobodan Milosevics, som er på spil.

I og med, at den nationale optik mister sin forskningsmæssige styringskraft, opstår ovennævnte afstand mellem fag og 'folk', som vanskeliggør eller i hvert fald stiller nye krav til historieformidlingen forstået som broen mellem historieforskning og historiebrug. Det er her, faghistorikerne kommer ud til 'folket'. Det var en

⁵ Østergård "Kampen", s. 129.

⁶ Jensen *Historie*, s. 53ff, 124ff, 139.

⁷ Erik Lund: *Historiedidaktikk. En håndbok for studenter og lærere*, Oslo 2006, s. 18ff. Forsøg på en opdatering af skolefaget er i en dansk sammenhæng blevet rullet tilbage under mottoet "faglig styrkelse". Se nedenfor. Jf. også Bernard Eric Jensen: "En retraditionalisering af historie-faget", *Historie & Samfundsfag*, 2006, 4.

⁸ Jensen *Historie*, s. 140.

⁹ Østergård "Kampen", s. 128: "... stor enighed om at ens eget folk havde ret i næsten alt og fjenderne uret".

¹⁰ Carsten Porskrog Rasmussen: "Ejderen – Danmarks grænse i middelalderen?", i: Axel Johnsen og Birgitte Thomsen (red.): *19 myter i Sønderjyllands historie*, 2002.

forholdsvis enkel sag, da faghistorikerens formidlingsopgave var at underbygge og udbrede det nationale historiesyn som led i 'det nationalstatslige projekt'.¹¹ Almindeligvis har historikere ikke set sig selv som led i et politisk projekt, men har haft en objektivistisk selvforståelse, som med udviklingen af den faglige diskurs har været under stigende pres.

En manglende erkendelse af ståstedets betydning for egen forskning har i en vis forstand gjort historiefaget til offer for sin egen succes. Den nationale historiebevidsthed er jo i høj grad et produkt af historikeres virksomhed fra 1800-tallet og frem. Det var dengang, historikere spillede en rolle i politik og i den offentlige debat. Nu har samfundskandidaterne af mange forskellige afskygninger taget over, og historie er blevet et felt for nørder.¹²

Der er dog gjort en del forsøg på at bygge bro mellem fag og 'folk'. 'Middelalderåret 1999' kan ses i det lys og var et vigtigt forsøg på at bygge en bro til den 'folkelige' historiebevidsthed.¹³ Alligevel er 'den mørke middelalder' fortsat en fast ingrediens i avisspalterne.

Det mest omfattende forsøg på at belyse dansk historieformidling er det store RUC-DPU-projekt, der resulterede i den gule serie, *Historieformidling*, med udgivelsestingdepunkt i anden halvdel af 1990'erne.¹⁴ Det er dog ikke mit indtryk, at dette pionerprojekt har haft nogen særlig indvirkning på den almene historiebrug.

Dagligt træffer man på historiebrug i medierne, som trækker på traditionelle, dansknationale myter. Mytebegrebet er her brugt i betydningen "en usand historie eller i hvert fald en historie med en tvivlsom sandhedsværdi".¹⁵ Men sjældent ser man korrektioner fra faghistorikere. Her er de mange reaktioner på Anders Fogh Rasmussens debut som besættelsestidshistoriker i 2003 en undtagelse.¹⁶

Historikernes gennemgående tilbageholdenhed kan måske bero på, at enhver passer sit. Medierne er journalisternes gebet.

En alternativ forklaring kunne være, at der eksisterer i tusindvis af indsigelser og korrektioner, som debatredaktører har nægtet at bringe. Det ville svare meget godt til min egen erfaring.

¹¹ Jensen *Historie*, s. 140. Østergård "Kampen", s.126ff.

¹² Det var ikke for ingenting, at prof. Sven Henningsen, KU, var en ihærdig modstander af samfundsfagets etablering.

¹³ Et senere værk, der repræsenterer denne bestræbelse: Steffen Heiberg: *En ny begyndelse. Europas kulturhistorie i middelalderen*, København 2008.

¹⁴ Eksempelvis: Claus Bryld & Anette Warring: *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, Roskilde 1997; Bernard Eric Jensen (red.): *Danmarkshistorier: en erindringspolitisk slagmark*, Roskilde 1998; Marianne Poulsen (red.): *Historien fortalt: historiebøger i folkeskolen og gymnasium*, Roskilde 1998.

¹⁵ Johnsen og Thomsen *19 myter*, s. 9.

¹⁶ Østergård "Kampen", s. 120.

Uffe Østergård peger på, at "historikerne formentlig (har) undervurderet hvor vigtige og overlevelseskraftige, de nationale myter er", og måske derfor tolererer det daglige medietræk på myterne.¹⁷

Det er nok også vanskeligt at forestille sig, at historikermiljøet som sådan skulle formulere en fælles politik for området. Af mindre betydning er givetvis, at der også fra universitetshistorikermiljøet udgår mytebekræftende bidrag, som kan understøtte det nationale historiesyn. Det ses i en universitetslærebog, hvor forklaringen kan være, at der bygges på ældre værker.¹⁸ Der kan også være tale om, at man har villet vise respekt for studerendes medbragte historiebevidsthed for ikke at vanskeliggøre overgangen fra skole til universitet.

Et gennemgående træk i mediernes historiebrug er, at indarbejdede historiske myter fra den nationale fortælling behandles som kendsgerninger/fakta. Denne påstand vil jeg forsøge at eksemplificere i det følgende ved at gå tilbage til slutningen af 2009, hvor der fandt en mindre verdensbegivenhed sted: Dagbladet *Politiken* gjorde sig til "organet for den højeste nationalromantik".

11. november 2009 bragte *Politiken* en stort opsat artikel om Dybbøl Mølle, et stærkt symbol for dansk nationale. Her hed det om den tabte krig i 1864: "Danmark blev 'kastret' og måtte afstå hele 'underlivet' i form af Slesvig, Holsten og Lauenburg til de preussiske sejrherre sydfra. Danmark mistede to femtedele – 40 procent – af sit samlede areal. Det svarer til, at man fra det nuværende landkort fjernede Sjælland, Fyn, Lolland, Falster, Møn og alt nord for Limfjorden".

Denne "sandhed" blev så gentaget i faktaboksen, hvorfor jeg reagerede over for manden, som retter fejlene i *Politiken*, læsernes redaktør. Debatredaktionen var nemlig ikke interesseret.

Jeg påpegede over for *Politiken*, at det er en myte, at Danmark mistede to femtedele af sit areal:

Den bedrøvelige historie holder ikke vand ... Holsten og Lauenburg havde aldrig været en del af Danmark, og Slesvig blev udskilt fra det danske kongerige i 1200-tallet. Den falske historie er skabt af nationale interesser, som efter den tabte krig i 1864 ønskede at fremstille Danmark som det lille uskyldige land, der var blevet lemlæstet af det store grumme Tyskland. Denne offer-myte skulle dække over, at krigen var en følge af dansk imperialisme: tvangsmæssig fordanskning af slesvigske områder.¹⁹

Og for at understrege sagens væsentlighed anførte jeg, at mediernes gentagelse af de gamle nationale myter bidrager til at fastholde en historiebevidsthed, som er en

¹⁷ Østergård "Kampen", s. 135.

¹⁸ Her tænkes på Erik Strange Petersens kapitel i Steen Busck og Henning Poulsen (red.): *Danmarks historie – i grundtræk*, Århus 2000.

¹⁹ Der citeres her og i det følgende fra eget e-mailarkiv. Til nærværende citat, jf. Michael Bregnsbo & Kurt Villads Jensen: *Det danske imperium*, København 2004, s. 193f.

af forudsætningerne for nutidens nationalistiske dagsordener. Nogle medier gør det sikkert helt bevidst. Hvad gør *Politiken*? spurgte jeg.

Denne henvendelse førte først til afvisning med henvisning til, at forestillingen om de to femtede dele kunne bekræftes i opslagsværker.

"Det er netop pointen", svarede jeg. "Går vi til andre nationalstater, vil vi også der kunne finde myter, som 'videnskaben' respekterer. Spørgsmålet er selvfølgelig: Hvad er en fejl? Selv om flertallet vedtog, at $2+2=5$, ville *Politiken* nok alligevel betragte det som en fejl. Det er straks sværere med det historiefaglige, som er så stærkt sammenvævet med det politiske; men de fleste er ikke opmærksomme på denne sammenhæng".

Herefter valgte læsernes redaktør at gøre spørgsmålet til genstand for sin ugentlige klumme 21. november: "Er *Politiken* blevet organet for den højeste nationalromantik? Det mere end antyder i hvert fald en historielærer". Denne overdrivelse fra redaktørens side skulle måske fremme forståelsen; men hermed havde han også formuleret en påstand, som det skulle være rimeligt let at gendrive: "*Politiken* ser ud til at have haft samme linje i 125 år: Det var hovedløst af Danmark at kaste sig ud i det krigseventyr", skrev redaktøren. Heri havde han sandsynligvis ret. Men det var jo ikke det, sagen drejede sig om. Den handlede om krigens udfald, som det normalt fremstilles – også i *Politiken*.

Redaktøren valgte også at forholde sig til det konkrete: Var faktaboksen fup eller fakta? Om end på en lidt pudsig måde:

Som historikeren og journalisten Tom Buk-Swienty, der selv har skrevet om krigen 1864, siger: 'I klassisk dansk historieskrivning indskydes der så mange forklaringer, at fortællingen dør. Mange historikere lægger så megen vægt på, at selv den sidste petitesse er rigtig, at teksten ender med at blive livløs.' Det går naturligvis ikke i journalistik, hvor fortælling og forståelse er to nøgleord.²⁰

Udsagnet er logisk ubestrideligt: 1. præmis: Spørgsmålet om kastrationsteoriens holdbarhed er en petitesse. 2. præmis: Petitesser er ikke for journalister. Konklusion: Kastrationspåstanden må blive stående. Ellers bliver teksten for lang! Den ville blive uforståelig.

Det var jo lidt af en udfordring. Ville teksten blive livløs og fortællingen afgå ved døden, hvis man brugte andre billeder end dansk nationale? Jeg tilsendte flaks læsernes redaktør en alternativ faktaboks: "I 1864 var Dybbøl Mølle krigsskueplads for et af danmarkshistoriens blodigste slag og største nederlag, da Danmark måtte opgive at indlemme Slesvig. I 1920, da en del af området blev dansk efter en folkeafstemning, forøgede Danmark sit areal med 10 %. Det blev fejret ved Dybbøl".

²⁰ *Politiken*, 21. november 2009.

Prøv at sammenligne med den oprindelige: "I 1864 var Dybbøl Mølle krigsskueplads for et af danmarkshistoriens blodigste slag og største nederlag, da Danmark mistede to femtedele af sit areal, Slesvig, Holsten og Lauenburg. I 1920, da en del af området blev dansk igen efter en folkeafstemning, blev genforeningsmødet holdt ved Dybbøl".²¹

Hvilken er længst? Er den nationalistiske forståelse uomgængelig, hvis teksten ikke skal ende med at blive livløs?

Ud over spørgsmålet om de to femtedele er der en anden væsentlig forskel mellem de to bokse: "Genforeningen" er én af de stærkest indarbejdede myter, der skal underbygge påstanden om gammelt dansk land.²² Derfor optræder den ikke i min alternative tekst.

Men her kunne der heller ikke rettes. Det var dog ikke det samme som, at der *slet* ikke kunne rettes. 17. november skrev læsernes redaktør i 'Fejl og fakta': "Vi skrev i artiklen 'Slaget ved Dybbøl – nu uden nederlag' på side 3 i 2. sektion 5. november, at 'Slesvig efter folkeafstemningen blev genforenet med Danmark' 1920. Det var nu kun Nordslesvig (Sønderjylland). Sydslesvig forblev tysk og indgår nu i delstaten Schleswig-Holstein".

Men der måtte ikke rettes i rettelsen. Følgende blev afvist: "... genforening var der ikke tale om, idet Slesvig ikke indgik i det danske kongerige før 1863". Her sluttede *Politikens* interesse for sagen. Nu havde læsernes redaktør lige overbevist sig selv om, at han ikke lå under for nationalistiske forestillinger... Og at hans avis kun trak på nationalistiske fremstillinger, fordi de forefindes i korte udgaver.

Den alternative faktaboks kunne ikke bringes. Der, hvor debatten begyndte at blive rigtig spændende, lukkede avisen af. Og det gjaldt ikke kun 'læsernes redaktør'. Det gjaldt også debatredaktionen. *Politiken* kan hermed siges at bekræfte Uffe Østergård i følgende udsagn: "Der synes trist nok at være et omvendt forhold mellem videnskabelig objektivitet og samfundsmæssig relevans".²³

Samfundsmæssig relevans som den opfattes, kunne der tilføjes. Og det er meget forståeligt. Den nationalistiske historiefortælling er så indarbejdet, at indsigelser meget let opfattes som en undsigelse af tyngdeloven.

I 2006 publiceredes den historiekanon for folkeskolen, som har været gældende siden august 2009. Udvalget af kanonpunkter er stærkt præget af den nationale historiefortælling. Det fremgik også delvist af kritikken ved kanonens offentliggørelse.²⁴ Debatten døde dog hurtigt hen – blandt andet fordi formanden for kanonudvalget, professor Knud J. V. Jespersen, havde held til at holde en meget lav profil. De nationale forenklinger lever i bedste velgående – også i *Politikens* spalter. Det kan også forklare, hvorfor min korte faktaboks om Dybbøl ikke kunne bringes.

²¹ *Politiken*, 5. november 2009.

²² Johnsen og Thomsen *19 myter*, s. 210.

²³ Østergård "Kampen", s. 129.

²⁴ Steffen Heiberg: "Særdeles traditionel danmarkshistorisk kanon", *Politiken*, 17. juli 2006.

Afvisningen ramte også i første omgang Bjørn Svensson, som polemiserede mod indholdet af min første henvendelse, gengivet af læsernes redaktør. Denne afvisning var logisk, når der var lukket for debatten. Alligevel valgte læsernes redaktør som en del af sin ugentlige klumme at bringe Svenssons replik, der var baseret på den dansknationale yndlingsforestilling om Danmarks ret til Slesvig.²⁵ Jeg indsendte en kort korrektion; men nu blev sagen lukket for anden gang.

Svensson fik hermed det sidste ord. På denne måde lykkedes det *Politiken* at demontere dementiet og gøre sig til 'organet for den højeste nationalromantik'. Men selv under pinligt forhør vil avisens ansvarlige næppe indrømme det. For her er vi givetvis i det ubevidste område. De fleste har nemlig haft historie i skolen. Her er de blevet fodret med gamle dansknationale travere. Eller også er de ikke, fordi de ikke har hørt efter og fordi de ikke gad læse den kedelige historiebog. Men da skolen – som Bernard Eric Jensen har påpeget – kun i mindre grad former historiebevidstheden, kan de samme myter meget vel være samlet op via omgangskreds, aviser og andre medier.²⁶ Den nationalistiske tone hersker i store dele af historieformidlingen. Herved får den karakter af fakta, som ikke kan anfægtes.

Når der her er fokuseret på *Politikens* historiebrug, skal det ses i lyset af avisens selvforståelse. *Politiken* markerer sig jævnlige med en anden dagsorden end den nationalistiske og ser det som sin opgave at leve "op til sin nu mere end 125-årige tradition for på én gang på at drive nyhedsjournalistik og samtidig om nødvendigt udfordre magthavere og dominerende meninger i det danske samfund".²⁷

Det er en anden tradition, *Politiken* jævnlige dyrker i sin omgang med det historiske. Et frisk eksempel er avisens omfattende dækning af Tom Buk-Swientys 'mageløse opdagelse': Christian 9. forsøgte tre gange at forære Danmark til Tyskland. Til dette – efter medie billedet at dømme – vellykkede forsøg på at tilføre Danmarkshistorien endnu en myte bragte *Politiken* ét korrektiv²⁸ og fortsatte så i det lagte spor. 'Læsernes redaktør' indtog sin vante, legitimerende rolle. Debatten blev lukket.²⁹

Politiken har ikke blik for, at dens omgang med det historiske er kontraproduktiv i forhold til avisens grundlag. Eller også er det et bevidst valg inden for det koncept, som Leif Panduro kaldte 'Holdningsløse Tidende'.

SØREN RØNHEDE ER LEKTOR
I HISTORIE OG SAMFUNDSFAG VED UC SJÆLLAND,
LÆRER- OG PÆDAGOGUDDANNELSEN

²⁵ *Politiken*, 5. december 2009.

²⁶ Jensen *Historie*, s. 88.

²⁷ Tøger Seidenfaden: "Politiken lever op til traditionen", *Politiken*, 6. marts 2010.

²⁸ Søren Rønhe: "Nej, hvor uhyggeligt!", *Politiken*, Bogdebat 28. august 2010.

²⁹ Redegørelse for forløbet søger i skrivende stund spaltepads.